

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA
XALQARO HAMKORLIK
MASALALARI**

**XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

2025-yil 18-oktabr

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA XALQARO HAMKORLIK
MASALALARI**

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

2025-yil 18-oktabr

Toshkent – 2025

V SHO‘BA. TIL TARIXI VA TURKIY TILLAR TADQIQOTLARI

ALİ ŞİR NEVÂYÎ VE ÜSLUBUNDA FİİLLERİN YERİ THE PLACE OF VERBS IN ALI SHIR NEVÂYÎ AND HIS STYLE

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025.18.10/YPWE1962

Prof.Dr.Tanju Seyhan

T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Üyesi

seyhantanju@msgsu.edu.tr

Özet. Bu çalışmada Ali Şir Nevâyî'nin *Fevayidü'l-Kiber* divanından hareketle şiirlerinde kullandığı zengin üslup çeşitliliğinde fiillerin ve fiilimsilerin, fiil cümlelerinin kullanımı, özellikleri üzerinde duruldu. İnceleme sonucunda zengin bir söz varlığının aruz vezniyle yazılan şiirlerin kelime kullanımında kısıtlayıcılığına rağmen gerek basit gerekse Türkçe, Arapça, Farsçadaki eşanlamlıları, zıtanlamlılarıyla birleşik fiil yapılarında kullanılışı, onun fiilere verdiği ehemmiyet dünyayı hareket halinde kavradığının ispatıdır.

Anahtar kelimeler: Ali Şir Nevâyî, üslup, fiil.

Annotation. In this study, based on Ali Shir Navoi's *Fevâyidü'l-Kiber* divan, attention is given to the use and characteristics of verbs, verbal nouns, and verbal clauses within the rich stylistic diversity of his poetry. The analysis reveals that, despite the restrictive nature of the aruz meter in terms of lexical choice, Nevâyî demonstrates an extensive vocabulary and skillfully employs both simple and compound verb forms, incorporating Turkish, Arabic, and Persian synonyms and antonyms. His meticulous attention to verbs serves as evidence of his perception of the world as a realm in perpetual motion.

Keywords: Ali Shir Navoi, stylistic, verb.

Sebk / tarz / siyâk / yol gibi eş anlamlıları da kullanılan üslup “şair, yazar veya bir devrenin eserlerinde ortak olan ve tekrarlanan özellikler” anlamında bir ıstılahtır. Yazılan türe (makale, şiir, biyografi ve başkaları), konuya göre (şâirâne üslup, ilmî üslup, sûfiyâne üslup gibi) farklılıklar gösterir. Tanımda da belirtildiği üzere kişilerin isimleriyle anılan (Sebk-i Firdevsî, sebk-i Hâfız vb) üsluplar olduğu gibi dönemlere göre de üsluplar (Türk üslubu, Sebk-i Horasanî / sebk-i Türkistanî, sebk-i Irakî, sebk-i Hindî vb) bulunmaktadır. Ali Şir Nevâyî bütün ömrüncü araştırmış, kendini geliştirmiş, tek bir yolda yürümek yerine bütün güzelliklere, bilime, yeniliklere her yönüyle daima açık olmuştur. O *Muhakemetü'l-Lugateyn*'de (ML), “Yıllarca Türk dilinin nazımının kaideleri ve üslubu konusunda bilmediklerimi sorup müşküllerimi müşküllerimin çözücüsü (o hükümdarın) huzuruna götürüp pek büyük faydalar temin edip neticelerini fazlasıyla gördüm.” (ML: 226) der ve bu emeklerinin neticesinde kendini nazım bahçesinin bülbülü, söz incilerinin koruyucusu olarak takdim eder: “*Tekellüm ehli hürmenining hüşe-*

çini ve söz dürr-i semîni mahzenining emîni ve nazm gülistânınınḡ 'andelîb-i nağme-serâyı ya'nî 'Alî-Şîrû'l-Mütehalliş bi'n-Nevâyî و ستر عیوبه و نوبه ذ غفر مundağ 'arż kıtur kim" (Konuşma ehli harmanının başakçısı, değerli söz incileri hazinesinin emini, nazım bahçesindeki nağme sarayının bülbülü, Nevâyî mahlaslı 'Alî Şîr) (ML: 166, 200).

Ali Şîr Nevâyî üslup çeşitliliklerinden bahseder ve bunlardan istifade ettiğini farklı eserlerinde dile getirir. *Münşeât*'da, *Bedâyiü'l-Bidâye* ve *Hazâyinü'l-Maânî*'ye yazdığı dibacelerde şiirdeki üslupları anlatır. Eserlerinde **Türk** üslubu, **Fars** üslubu, **Keşmirî**, **Rûmî**, **Hıtayî** ve **Hotenî** üsluplarını zikreder. Birinci dibacede şiirlerini Türk üslubuyla yazdığını belirten (KUT 2003: 21) Nevâyî 2. dibacede, gazellerinde etkisi görülen sanat çevresinden ve üsluplarından, teşhisle 4 güzelden, bunların Hüseyin Baykara tarafından okunup tashih edildiğinden bahseder. Kendisinin de şiirlerinde bu güzelleri/dört üslubu kullandığını ve Baykara'nın haremine hepsini dahil ettiğini belirtir. Üsluptan güzellerin tavrını anlatırken fiillerin öne çıktığını, ayırt edici özellik olduğunu görüyoruz: Keşmirî, Rûmî, Hıtayî ve Hotenî. Keşmirî'li sihr-sâzlıkda dil-rubâ ve dil-keş, Rûmî Türk-tâzlıkda kâfir-âyin, Ferengîveş ve Hıtay'lı hûn-rîzlikde nâvek-zen ve şîr-şikâr ve Hoten'li fitne-engîzlikte şîr-efken ve gazâle-kirdârdır:

"Bu nezâhet şeb-sitânınınḡ perde-nişînleri yüz miñg zîb u zînet bile tab' halvet-hânesidin cilve-i nâz kıtur çıkıp sâyir ebnâ-yı cins silkige kirerler êrdi ve bu melâhat nigâr-sitânınınḡ nâzenîngleri miñg tümen ârâyiş ve nemâyiş bile hayâl halvet-hânesidin hırâm-ı dil-nüvâz bile hareket körgüzüp yana ebkâr-ı fitne-aşârğa koşulurlar êrdi. Çün bu mevzün hareketlig dil-keşler ve bu matbû'-şıfatlık şüh-veşler êllik altmış yâ yüzge yakın bolsalar êrdi bu fakîr sevdâyî bir tâcir dek kim melikü't-tüccâr dese bolğay.

Rubâ'iyye

Yüz hür şıfat barçasınınḡ nâz u feni

Keşmirî vü Rûmî vü Hıtâ vü Hotenî

Kim bir şeh için kêtürgey ol tâyifeni

Tâcir özin eylerge bahâ birle ganî

Keşmirîsi sihr-sâzlıkda dil-rubâ ve dil-keş ve Rûmîsi Türk-tâzlıkda kâfir-âyin ve ferengî-veş ve Hıtayîsi hûn-rîzlikde nâvek-zen ve şîr-şikâr ve Hotenîsi fitne-engîzlikde şîr-efken ve gazâle-kirdâr bu şemâyil ve âyin bile ve bu zîbâlıg ve tezyîn bile Sulţân-ı Şâhib-kırân'nıñ harem-i sarâyığa kıyürür êrdim ve birin birin ol hazretniñ kîmyâ-eşer nazarığa yêtkürür êrdim."

(Bu nezihlik harem dairesinin perdeleri ardında oturanlar yüz binlerce süs ve ziynet ile mizaç halvethanesinden cilve ederek çıkıp başka şekilde ipliğe dizilir idi ve bu güzellik mekanının oynakları binlerce süslenme ve gösterişler ile hayal halvethanesinden gönlü okşayan adımlar ile hareket edip yine fitne koparan tazeliklere katılırlar idi. Bu mevzun hareketli gönül çekiciler ve bu matbu sıfatlı oynaklar elli, altmış ya da yüze yakın birikince bu fakir tüccarların padişahı da denilebilecek aklını yitirmiş bir tacir olurdu. Rubai:

Yüz huri sıfatlı hepsinin hileli nazı vardır.

Keşmirî, Rumî, Çin'e ve Hoten'e ait olanı vardır.
Tacir kendisini satıştan zengin etmek amacıyla
O topluluğu bir padişah için getirecek.

Keşmirî'si büyücülükte gönül kapan ve gönül çekendir. Rumî'si yağmalamada kafir gibi ve Avrupalı gibidir. Çin'e ait olanı kan dökmede ok atan ve aslan avlayan korkusuzdur. Hoten'e ait olanı ise fitne koparmada aslanı deviren ve ceylan gibidir. Bu görünüş ve ziynet ile, bu güzellik ve süs ile Sultan Sahipkıran'ın sarayının haremine arz ederdim...) [Boltabayev, 2022: 162-163].

Ali Şir Nevâyî'nin Fiilleri Kullanımı

Söz varlığını bilindiği üzere isimler, fiiller, vazifeli kelimeler olan edatlar oluşturur. Hareket halinde olan bir milletin dilinde hareketler için zengin bir kelime hazinesinin ve kısa söz dizimlerinin olması doğaldır. Türk dili de kadim devirlerden itibaren her coğrafyasında bu özelliğini zenginleştirerek devam ettirmiştir. Türkçede fiiller çoğunlukla biçim bilgisi açısından incelenmesine ve sınıflandırılmasına karşın fiillerin tasnifinde biçim bilimsel özellikler yegâne esas değildir. Türkçede fiillerin öteden beri biçim bilimi yanı sıra söz dizimsel ve tematik açıdan da sınıflandırıldığı görülür.

Merhum Prof. Dr. N. Hacıeminoğlu fiilleri yapılarına, muhtevalarına, durumlarına, kullanışlarına, fâil ile ilgilerine, nesne ile ilgilerine ve mahiyetlerine göre fiiller olmak üzere yedi sınıfta değerlendirir (1991).

Merhume Prof. Dr. Z. Korkmaz fiilleri yapı, içerik, anlamları, kılınış biçimleri ve çatıları bakımından beş gruba ayırarak tasnif eder (2009).

Zakiev 1993'te yaptığı çalışmasında Tatar Türkçesinde fiilleri

1. Hareket fiilleri:
 - 1.1. Hareketin yönünü bildiren fiiller,
 - 1.2. Hareketin şeklini bildiren fiiller;
2. İş fiilleri:
 - 2.1. Somut, duyulan işleri bildiren fiiller,
 - 2.2. Mücerret işleri bildiren fiiller;
3. Süreç (Proses) fiilleri:
 - 3.1. Somut süreçleri bildiren fiiller,
 - 3.2. Soyut süreçleri bildiren fiiller,
 - 3.3. Tabiat olaylarını bildiren fiiller;
4. Durum fiilleri:
 - 4.1. Fiziki durum bildiren fiiller,
 - 4.2. Psişik ya da duygusal durum bildiren fiiller;
5. Davranış, tavır fiilleri;
6. Hareket tarzını bildiren fiiller;
7. Ses fiilleri:
 - 7.1. Cansız varlıkların seslerini bildiren fiiller,
 - 7.2. İnsan dışında canlı varlıkların seslerini bildiren fiiller,
 - 7.3. İnsan seslerini bildiren fiiller;
8. Konuşma fiilleri;

9. Düşünme fiilleri;
10. Hissî kavrayış/ İdrak fiilleri;
11. Taklidî fiiller

olmak üzere 11 tematik sınıfa ayırmıştır [Özönder, 1999].

Tematik esasa dayalı fiil tasnif ve incelemeleri Türk dili araştırmalarında eskiden beri kullanılır. N. Doğan dillik esas ve ölçütlerle **iletişim fiillerinin** 31 fiil sınıfı olduğunu tespit eder: 1) Açıklama Fiilleri, 2) Alay Etme fiilleri, 3) Azarlama Fiilleri, 4) Bağırma Fiilleri, 5) Bahsetme Fiilleri, 6) Bildirme Fiilleri, 7) Davet Etme Fiilleri, 8) Eleştirme Fiilleri, 9) Emretme Fiilleri, 10) Fısıldama Fiilleri, 11) Hayıflanma Fiilleri, 12) Haykırma fiilleri, 13) Ismarlama Fiilleri, 14) İltifat etme Fiilleri, 15) İtiraf Etme Fiilleri, 16) Kekeleye Fiilleri, 17) Kınama fiilleri, 18) Konuşma Fiilleri, 19) Kutlama Fiilleri, 20) Mırıldanma Fiilleri, 21) Müzakere Etme Fiilleri, 22) Öğütme Fiilleri, 23) Önerme Fiilleri, 24) Övme Fiilleri, 25) Sohbet Fiilleri, 26) Sorma Fiilleri, 27) Sövmeye Fiilleri, 28) Söyleme Fiilleri, 29) Şikâyet Etme Fiilleri, 30) Tekrarlama Fiilleri, 31) Uyarma fiilleri [Doğan 2022: 2460].

Türkiye’de son yıllarda hususiyle Doğu Türkçesinde basit, birleşik fiilleri konu alan başta mental, iletişim fiilleri, yardımcı fiiller konusunda çeşitli çalışmalar, tezler yapılmakta, fiiller çeşitli kategorilerde değerlendirilmektedir. Bu çalışmalarda ve yapılan sentaks incelemelerinde üslup özelliği olarak edebî sanatlara bağlı olarak fail-fiil ilişkisi değerlendirilmemiştir. Bu çalışmada fiillerin tespitinde yapılan tezlerden de veri tabanı olarak istifade edilmiştir [Doğan, 2022, Düzgün, 2018, Erdem, 2007, Kurukaya, 2024, Soydan, 2019, Tulum, 1997 ve başkaları].

Basit Fiiller. Üslup konusunda her türlü yeniliğe açık olan Ali Şir Nevâyî’nin elbette en önemli malzemesi kelimeler, söz baylığıdır. 26.000’in üzerinde kelime kullandığı tespit edilmiştir. *Muhâkemetü’l-Lugateyn*’de Ali Şir Nevâyî fiillere ehemmiyet verir, Türkçe ile Farsçayı söz varlığı bakımından karşılaştırırken fiillerden hareket eder ve Farsçada çoğunun anlamlarının tek kelimeyle ifade edilmediğini “*Bu yüz lafzdur ki ğarīb makāşid edāsıda ta’yīn kılpdurlar ki hīç kıysı üçün Sart tilide lafz yasamaydurlar ki barçası muhtācu’n-ileyhdür ki tekellüm çağıda kişi anġa muhtāc bolur. Köpi andakdur ki ašlā anıġ mazmūnun tefhīm kılmak bolmas ve ba’zını ki anġlatsa bolġay her lafz tefhīmi üçün niçe lafzını terkīb kılmagunça bolmas. Ol daġı ‘Arabī alfāz mededi bile.*” sözleriyle takdim ederek tematik olarak zengin bir gruplama yapılabilecek 100 fiili yazar: *aldamak*, *argadamak*, *avunmak* “avunmak, teselli bulmak, gönül aldatmak”, *aylanmak* “dönmek, dolaşmak”, *bıçımak* “biçmek”, *bohsamak* “dokunaklı, yanık bir sesle, boğuna boğuna ağlamak”, *busmak* “pusmak, pusu kurmak; dışarı firar etmek”, *büşürġanmak* “üzülmek, kederlenmek; sinirlenmek”, *bürmek* “bürmek, bükmek, kıvrırmak”, *cıcaymak* “kahkaha ile gülmek veya dışarıya doğru sarkmak”, *çıdamak* “tahammül etmek, katlanmak, dayanmak”, *cırġamak* “eğlenmek, zevk sürmek”, *çaykılmak* “çalkanmak, sallanmak, harekete gelmek”, *çıkanmak* “1. çıġnenmek, ayaklar altında çıġnenmek. 2) sakınmak, çekinmek; korkmak; gerilemek”,

çimdilamak “çimdiklemek”, *çiçergemek* “ürpermek”, *çigreymek* “uyuyamamak, uyku kaçmak, uykusuzluğa müptela olmak”, *çürgenmek* “yanmak, ateşte alazlanmak”, *çubru-* “bir diğərinin izince gitmek, takılmak”, *çubrutmak* “izletmek, peşine takmak”, *divdeşimek* (sözcüğün tanıklanamadığını belirten Barutçu, Azerbaycan Türkçesindeki *devdemmeğ* “kör gibi harekett etmek”, *doptulmak* “çiğnemek, ayaklar altında ezmek; ayaklar altında ezmek; ayaklarıyla kirletmek; tepinmek; koşmak, saldırmak, (süvari) hücum etmek; imha etmek; yağmalamak (şehir, ülke)”, *dumsaymak* “burun sallamak; darılmak, hışım lanmak”, *ingranmak* “ağlamak, dertli olarak gizli gizli ağlamak, inlemek”, *ışkarmak* “hatırlamak; hesaba almak; kabul etmek”, *igermek* “takip etmek, birinin bir şeyin arkasından yürümek; dönmek, döndürmek”, *igirmek* “dönmek, döndürmek; eğirmek”, *iglenmek* “duraklamak; oturmak, yerleşmek; vakit geçirmek, oyalanmak; eğlenmek”, *igrenmek* “iğrenmek”, *indemek* “çağırarak, davet etmek”, *irikmek* “1) erken kalkmak; 2) acele etmek; 3) kalbi sıkıntılı olmak, can sıkılmak; usanmak, bıkmak, yorulmak; 4) nefret etmek, istikrah etmek”, *işenmek* “inanmak, güvenmek, mutmain olmak”, *kadamak* “muhkemleştirmek, çivilemek, perçinlemek, çakmak, batırmak”, *kaşamak* “sarmak, çevrelemek, abluka altına almak”, *karalamak* “1) bakmak, dikkati bir şeye çevirmek, ikide bir bakmak. 2) karalamak; itham etmek, kötülemek”, *kazganmak* “kazanmak”, *kengsiremek* “daralmak veya genişlemek”, *kenergemek* “sermek, yaymak, döşemek, açmak”, *kerkinmek* “titremek, sarsılmak, sallanmak; istimna etmek; bir kimsenin ya da bir şeyin üzerine şiddetle çıkmak, tırmanmak”, *kizermek* “1. şiddetlice yemek istemek, açlık hissetmek; 2. kurumak ve çatlamak (mes. dudaklar hakk.); 3. cimrilik etmek, istenilen nesneyi vermemek”, *kıçıklamak* “gıdıklamak, tahrik etmek”, *kılımak* “kılınmak”, *kımıldamak* “kımıldamak, sallanmak”, *kımsanmak* “imrenmek, çok arzu etmek”, *kımşanmak* “sallanmak, yavaşça-usulca kımıldamak”, *kınamak* “işkence yapmak, tedip etmek, tefdi etmek, acı ve elem vermek”, *kınggaymak* “bir tarafa eğilmek”, *kıngraymak* “azarlamak, darılmak, mırıldanarak sızlanmak; inat etmek”, *kıstamak* “zorlamak, sıkıştırmak, mecbur etmek”, *kızganmak* “kıskanmak”, *kozgalmak* “hareket etmek, kımıldamak; heyecanlanmak; yerinden kalkmak, ayaklanmak”, *k/gömürmek* “kemirmek (kemik)”, *köndürmek* “doğrultmak, düzeltmek, ıslah etmek”, *körpekleşmek* “körpekleşmek, hafifleşmek”, *körüksmek* “can u gönülden istemek, arzu etmek, görmek istemek”, *kurukşamak* “çok kuru olmak, gıcırdamak, cızırdamak”, *kuvarmak* “benzi uçmak, solmak, sararmak”, *kündeletmek* “döndürmek, yuvarlatmak; kündeğe vurdurmak, kündeğe veya hapishaneye koydurmak”, *küngrenmek* “söylenmek, homurdanmak, mırıldanmak”, *küingürdemek* “boğuk ses çıkarmak, homurdamak, mırıldanmak”, *küymenmek* “bahane etmek, sebep ve vesile bulmak”, *munğaymak* “mahzun, gamlı olmak, meyus olmak”, *munılanmak* “kederlenmek; kaygılanmak”, *nikemek* “takip etmek, peşine düşmek, kovalamak; istemek, yalvarmak, rica etmek, taciz etmek”, *oğranmek* “atlar su ve yayım için kişnemek; ağlamak (yavru hayvanlar hak.)”, *osanmak* “usanmak, bıkmak; nefret etmek”, *öngdeymek* “iyileşmek, başarmak”, *örtenmek* “yanmak, kavrulmak”, *savrulmak* “savrulmak”, *sığınmak* “sığınmak;

sıgınmak; güvenmek”, *sıgırılmak* “sıgmak”, *sılanmak* “kendi kendini sıvamak, kendi kendini sıvazlamak, kendine çekidüzen vermek, süslenmek”, *sıpamak* “1) sıvamak, sıvazlamak; süslenmek; 2) sepmek, saçmak; israf etmek”, *sıpkarmak* “bir dikişte, çekişte içmek (içki veya suyu)”, *sızgurmak* “1) sızdırmak, eritmek; sezdirmek, ima etmek; belli etmek; 2) çizmek, nakş etmek, hakk etmek”, *singremek* “hüznünden yavaş ve gizli ağlamak”, *singürmek* “sindirerek, hazmetmek”, *sirmemek* “almak, kapmak, sıyırıp almak”, *sirpmek* “serpmek, saçmak; (yağmur) inmek”, *sohranmak* “mırıldanmak, dudak altından yavaş yavaş söylenmek, homurdanmak”, *sögedemek* “tapınmak; hürmet göstermek”, *söndürmek* “söndürmek (ateş)”, *suklanmak* “hırslanmak, aç gözlü olmak, tamah etmek”, *sürkenmek* “sürüklenmek, sürünmek; sürünmek, sürtünmek”, *şağaldamak* “çağlamak, cûş u hurûşa gelmek; gevezelik etmek”, *taşımak* “damla damla içmek”, *tançkamaq* “(et) kokmak, bozulmak”, *tançkalmak* “(et) bozulup kokmak”, *tarıkmak* “daralmak, can sıkılmak, sıkıntılı olmak”, *tanlamak* “tefrik ve temyiz etmek, ayırmak, seçmek”, *tirgemek* “1) sormak, sual etmek; aramak, araştırmak; 2) direk dikmek, destek vermek, dayamak; 3) engellemek; tenkid etmek, azarlamak”, *tivremek* “batmak, saplanmak”, *töşelmek* “döşenmek”, *tözmek/tüzmek* “1) dayanmak, tahammül etmek; 2) düzmek, düzenlemek; 3) dizmek”, *türmek* “dürmek, katlamak”, *umunmak* “beklemek, ummak, tamah etmek”, *umsunmak* “beklemek, ummak, istemek; ümidini kesmek”, *üşermek* “çekmek, sürmek, yaklaştırmak, mecbur etmek, zorunda bırakmak, sevk etmek”, *yadamak* “zayıflamak, güçten düşmek, yorulmak”, *yalınmak* “yalvarmak; yaltaklamak”, *yaşkamaq* “1) yassılamak, düzlemek; 2) yaslamak, dayamak (yastık), *yik-/girmek* “iğrenmek, tiksirmek, nefret etmek” [Kurukaya, 2024].

Bu fiillerin çoğunu Ali Şir Nevâyî'nin şiirlerinde görürüz. Birkaç örnek:

aldara- “Çok sevinmek, kendinden geçmek”

Rûh haylı aldarap öz hâliğa tapmas şu 'ür

Çün hıram itse revân-âsâ kad-ı ra'nâsı hoş (FK 261/5)

bürke- “Sarıp sarmalanmak; gonca bir insan gibi başını sarar/bürür”

Bâğ ar haţ içre ağzıngdın kızarıp sarğarıp

Gönçe zengârî libâsı birle başın bürkedi (FK 620/4)

çüçüt- “Tatlandırmak, şekerlemek”

Zehr-i gam haste Nevâyi'ğa bërîp

Halk kâminı çüçüttüing barı (FK 663/6)

ırçay- “Sırtmak, dişlerini göstermek; bir yandan dişleri görünecek şekilde gülmek”

Mên kim ü külmek sözi çün gönçe içre jâle dek

İl ara ırçaymadı hergiz çü dil-dârimğa tiş (FK 266/2)

tiş ırcayt- “Dişleri göstererek sırtmak”

Bu gül-şen gönçeside jâle êrmes kim tiş ırcaytıp

Küler âşüfte bülbül nevhasığa bî-vefâlıgdın (FK 460/7)

ingren- “Gizlice ağlamak, inlemek”

İçimde yüz başağ ey gül nè 'ayb ingrensem

Elem tapar t̄abāniġa aning̃ ki h̄ār barur (FK 157/5)

sıpkar- “Süzerek içmek, somurup içmek”

Tapsa ol zarf ile mazrūfnı hoş sıpkargay

Ol ki 'arīflıġ ile dehrde bolġay ma 'rūf (FK 316/8)

yanç- “Döğmek, ufalamak, yumuşatmak”

Kisek kūyıda yançıp asraram köz perdesi içre

Kitürgen dek birev k̄āġıdġa çırmay Ka 'be topraġı (FK 618/3)

Ali Şir Nevâyî, ilk divan ve son divanda toplamda 398 Türkçe fiil kullanılmıştır ki burada fiillerin kullanım sıklığı dikkate alınmamış olup bunlar içinde yardımcı fiiller de yer almaktadır; yine bu sayıma gerek isim çekiminde gerekse birleşik fiil çekiminde kullanılan è(r)- dahil edilmemiş, yardımcı fiiller dikkate alınmıştır.

Fiil konusu işlenirken dile zengin ifade imkânı sağlayan fiillerin çeşitliliğinde geçici olarak isim (isim, sıfat, zarf) olarak kullanılmasını sağlayan İsimden isim yapım ekleri, oldukça zengin sayıdaki isim-fiil ekleri ve zarf-fiil ekleriyle kullanımlarını değerlendirmek gerekir. Bu yapılar da çekimli fiil kadar üslupta hareketliliğe, zamana işaret ederek etki yaratmaktadır.

Birleşik Fiiller. Uğur Düzgün'ün tespitine göre *Garâyibü's-Sıgar* ile *Fevâyidü'l-Kiber*'de 1335 adet fiil işlenmiştir, oluş fiilleri (795) kılış fiillerine (535) göre daha çok tercih edilmiştir; ancak bunlar çok sayıda ve 59'u Türkçe 492 isimle farklı manalarda birleşik fiillerin kullanıldığını dikkatten uzak tutmamalıyız. Ayrıca bir isim farklı yardımcı fiillerle (è(r), aç-, al-, bağla(n)-, bir-, bol-/ol-, çık-, çik-, eyle-, indür-, itmek, ivrül-, kal-, kıl-, kil-, kiltür-, kitür-, koy-, kör-, köter-, saç-, sal-, savrul-, sun-, tap-, tart-, tık-, tik-, tur-, tut-, tüş-, ur-, yap-, yit-, yitkür- ...) de kimi zaman eş anlamlı kimi zaman da farklı anlamlarda birleşik fiiller, hatta deyimleşmiş birleşik fiiller oluşturmaktadır: *aġızġa al-*, *aġızlar/ aġzın aç-*, *aġzıma kil-*, *aġzını tık-*; *cān al-*, *cān bir-*, *cān çık-*, *cān çik-*, *cān fidā kıl-*, *cān yit-*, *cāndın kiç-*; *cefā iyle-*, *cefā kıl-*; *baş akar-*, *baş çıkar-*, *baş çik-*, *baş(ing̃) indür-*, *baş koy-*, *baş köterme-*, *başing̃ġa ivrül-*, *başım çap-*, *başımın kop-*, *başın kitür-*. Birleşik fiiller bünyesindeki kelimelerin türüne ve kökenine göre 3 yapıda görülmektedir:

1. Fiil + yardımcı fiil: 15 tanedir. Bunların fiil + al- yapısında (*bara al-*, *tapa al-*, *asray al-*) yeterlilik ifade eder. Bunun haricinde birinci fiil fiilden isim yapma eklerini (-mAk: *aylandurmak iste-*; -mA: *yaġma bol-*), zarf-fiil eklerini (-p: *barıp aldur-*, *Köz yumup aç-*, *ölüp ölüp tiril-*, *sargarıp kal-*, *tartıp çıkar-*; -A: *kıya bak-*)

2. Türkçe isim + yardımcı fiil: 117 tane Türkçe isimle birleşik fiil görülmekte olup, bunlarda yalın durumda isimlerle (*al ol-*; *at çıkar-*; *ayru tüş-*; *baş akar-/ çıkar-/ çık-/çik-/indür-/ koy-/köterme-/yüz aç-/bol-/karar-/koy-/kör-/tut-*; *boyun sun-*; *buzuġluk kıl-*; *iş açıl-/bol-/tüş-/ kıl-*; *kan al-/ bağlan-/bër-/iyle-/ kıl-/ yıġla-/yut-* v.b); çekimli isimlerle (*aġızġa al-*, *aġzıma kil-*, *aġzın aç-/ aġızlar aç-*, *aġzını tık-*; *ayaġıġa tüş-*; *başing̃ġa ivrül-*; *kaġġa boyal-*); ancak aynı isimle hem yalın durumda hem de çekim ekli birleşik fiil kalıpları (*baş indür-*; *başing̃ indür-*; *kan tök- / kanım tök-*) da kullanılmaktadır ki manzum metinlerde vezine uydurmak için sıklıkla görülen bir durumdur

3. Alıntı kelime + yardımcı fiil: 548 birleşik fiil alıntı kelimelerle kurulmuştur. Bu yapılarda aynı alıntı isimle türetilmiş birleşik fiiller olup bazen bir alıntı isim aynı anlamda çoklukla kullanılan farklı yardımcı fiillerle de birleşik fiilleri kullanılır. Bunlarda anlamını tam idrak edemediğimiz nüanslar görülebileceği gibi vezin gereği yardımcı fiil tercihi olabilir: *namāz iyle-* / *namāz kıl-*; *nihān iyle-* / *nihān kıl-*; *peyvend it-* / *peyvend kıl-*; *şayd it-* / *şayd kıl-* v.b.

Divanlarda kelime, kelime grupları tercihinde anlamla birlikte vezne uygunluk birincil önem taşımaktadır. Söz varlığındaki bir anlam için kullanılan kelime / kelime grubu / söz dizimi çeşitliliğinin [biti- (FK 30/4), *midād iyle-* (FK 119/1), *naẓm iyle-* (FK 21/7), *raqam iyle-* (FK 61/1), *sevād it-* (FK 551/5), *taħrir it-* (FK 72/8), *yaz-* (FK 272/1)] temel sebeplerinden biri de budur.

Üslup Belirleyici Olarak Fiillerin Kullanımı. Yeni Türk Edebiyatı Profesörü Dr. Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret'in üslubunu incelerken fiilleri kullanımına ayrı bir yer ayırarak "Maddî ve manevî âlemin zaman, hareket ve halini, türlü şartlar içinde, muayyen ve gayri muayyen bir şekilde anlatmak iktidarını haiz olan fiiller, bir sanatkârın üslûbunda isim ve sıfat kadar mühim rol oynarlar" [Kaplan, 1995: 238] değerlendirmesinde bulunur. Bu çalışma ana hatlarıyla merhum Hocamın metodu üzerine şekillendi.

"Her sanatkâr fiile aynı derecede ehemmiyet vermez. Fiile ehemmiyet verenle vermeyen sanatkâr iki ayrı hassasiyet tipi teşkil eder. Dünyayı hareket halinde kavrayan sanatkârla, statik şekilde tasavvur eden sanatkâr arasındaki fark, üslûpta, birincisinin fiili, ikincisinin sıfatı ön planda tutmasıyla kendini gösterir." [Kaplan 1995: 239]. Ali Şir Nevâyî'de hem isimlerin hem fiillerin kullanımında özen görülmektedir. Onda isimlerin kullanımı, hatta konuların çeşitliliğine göre kullanımı üzerinde kıymetli çalışmalar yapıldı, biz fiiller üzerinde durmak istedik. Konuşulan dilde, her ismin istediği, normal, klişe bir fiil vardır; bunları olduğu gibi kullanmak, sanatkârın üslûbuna yeni bir şey ilâve etmez: Diyordu, ümit ederim, sular sakinleşir. Mehmet Kaplan Tevfik Fikret'de fiilleri değerlendirirken "Fikret'in şiirlerinde, tâbir caizse, bir de 'canlı' fiiller vardır. Manzume okunurken insan bu fiillerin alelâde bir şekilde kullanılmadığının derhal farkına varır. İşte asıl bu nevi fiillerdir ki, bir sanatkârın üslûbunu zenginleştirir." [Kaplan 1995: 240] tespitinde bulunarak fiillerin üslubu belirleyiciliği bakımından üç tarzda kullanıldığını belirtir:

1. Manevî, gözle görülmez, gizli varlıklara, maddî, müşahhas, görülen varlıkların hareketlerini yaptırır;

2. Maddî, görülen varlıkları, manevî, gizli hareketlere sürükler;

3. Eşya ve maddenin fiillerini kendi aralarında aktarır.

Bunlara 4. olarak fiilin hareket ve zaman kabiliyetinden de istifade edilmesini; 5. Olarak renk isimlerinden ve bunlardan elde edilen fiillerden duyuların tavsifinde yararlandığını ekleyebiliriz. Geniş coğrafyada, at sırtında iletişimi kolaylaştıran; şiirde canlılığı, hareketi sağlayan kısa fiil cümlelerinin sıklıkla kullanılır.

1. Manevî, gözle görülmez, gizli varlıkların, maddî, müşahhas, görülen varlıkların hareketlerini yapması

Ali Şir Nevâyî nasıl manevî, gözle görülmez, gizli varlıklara, maddî, müşahhas, görülen varlıkların vasıflarını birbirleriyle ilişkilendirerek “vefâ gül bergi” derken yaptığı gibi kullanıyorsa bu varlıkların hareketlerinin de onlara yaptırır. *Saba rüzgarına görmek ve nasihat etmek* fiillerini yaptırır; mesela FK 9/8’de öldüğünde ruh yerine koyduğu gönlün bedeni terk ederek sevgilinin köyüne gittiğini hayal eder ve sabadan bu gönlü eğer görürse ona sevgilinin mahallinden çıkmaması için nasihat etmesini ister:

*Mên hod öldüm ey şabâ könglümni körsenġ küyıda
Çıkma andın dep naşîhat kılġa-sên zinhâr anġa*

Bu beyitte sevgilinin oklarının göğsü içinde açtığı yaraları saklayan âşığın bu yaralarından her biri hâl dili olup âşığın hâlini anlatmak için *zebâneler* “alevler” çıkar, derken *zebâne* kelimesi *zebân* “dil” kelimesinin de çağrıştıdır. Yara dil olup *di-* fiilini gerçekleştirir:

*Zebâneler yaralardın ki çıktı hâlimni
Demekke hâl tili boldı her zebâne maġa (FK 17/3)*

Burada da iman uç- fiilini gerçekleştirmektedir:

*Kemend-i zülfi ki açılġaç uçtı imânım
Resen mü rişte-i zünnâr mu êkin âyâ (FK 38/5)*

Burada şeydâ köngülünden *başınġ al, kit-* fiillerini gerçekleştirmesi istenir:

*Başınġ al kit öz pey-i vaġtınġġa ey şeydâ köngül
Kim êmes-sên ġaste cännünġ hîç derdiġa devâ (FK 39/5)*

Başka bir beyitte *nesimden* sürme yapmak için toprak getirmesi istenir:

*Nêççe aġġay köz yaşıım yetkür ġubârım ey nesim
Farz-ı ‘ayn êrür yaşıarur közge salmay tütüyâ (FK 39/6)*

Benzetme yoluyla maddî varlıklar eyleme geçer. Kirpikler hem neştere benzetilirken onların gönlü neşter vurdurduġunu/kestiġini düşünür:

*ġan köngüldin nê ‘aceb turmasa kim
Kirpikünġ her dem urar nişter anġa (FK 10/4)*

Aşağıdaki beyitlerde *felek* büyük bir güç olarak çeşitli yıkıcı hareketleri gerçekleştirir; *buz-*, *tala-*, *yaġmala-/yaġma kıl-*, *yık-*; *helâk eyle-* gibi fiiller varken vezin gereġi tercih edilen basit ve birleşik fiillerle mahvetme tavsif edilir: *yüz minġ dürr-i nâb saçar, jâle-i ġam yaġdurur, ‘Ömr bir naġldir onu sindurur, ten bir külbedir onu ġarâb kılur*:

*Saçsa encümdin felek başınġġa yüz minġ dürr-i nâb
Jâle-i ġam bil ki yaġdurġay bir âfetliġ şehâb
Nê ġarâz bu jâleni yaġdursa andın özge kim
‘Ömr naġlin sindurup ten külbesin kılġay ġarâb (FK 43/1-2)*

Bu mısralarda *âh şarşarı devrân tozını* savurur, *könglünġ oti* âlemi ateşe verir.

*Sâġiyâ savurdı âhim şarşarı devrân tozın (FK 72/7a)
Ey Nevâyî könglünġ oti ‘âlem içre saldı ört (FK 72/9a)*

2. Maddî, görülen varlıkların manevî, gizli hareketlere sürüklenmesi

Ali Şir Nevâyî'de fiillerin bu anlatım tarzına uygun ayırt edici örnek sayısı çok fazla olmasa da ilgi çekici örnekler tespit edilir.

Şu mısradaki *ķulađıng* *gevh*eri olan kũpe ki muhtemelen incidir, fitne çıkarıcıdır.

Fitne saldı 'ālem ehliğa ķulađıng *gevh*eri (FK 72/1a)

Bu beyitte maddi varlık olan *ālem-i ĥarāb* “*mest-i ĥarāb-şıfat yörü-*” fiilini gerçekleştiren kişiyi görür, ona şaşırır. Geniş zaman 1. Şahıs çekimiyle an tasvir edilir, eş zamanlı olarak duyulara da hitap eden bir iletişim fiiliyle okuyucuyla temasa geçilerek kör- fiili -p zarf-fiil ekiyle zarf olarak kullanılır ve hayrette kalır.

Hemşe mest-i ĥarāb-şıfat yörü-*mēn kim*

*Körü*p *taĥayyür eter ālem-i ĥarāb maŋa* (FK 16/2)

Bu beyitte yer küre için “sin kibi belā” **kör**medi der.

Raĥş sürgende üküş cānlar erür ĥāk-i rehing

*Kör*medi *sēn kibi hergiz küre-i ĥāk bela* (FK 32/5)

Timürlüler döneminin başka şairlerinde de dilin zengin ve edebî kullanımının ispatlayıcısı olarak başta gönül, can gibi manevî, gözle görülmez isimler farklı maddî, müşahhas, görülen varlıkların hareketlerini yaparlar:

Nevâyî'de **gönül** *toĥta-*, *toĥtat-*, *bagla-*, *raĥķāş bol-*, *zaĥm ol-*, *açıl-*, *sındur-*, *tutul-*, *sal-* fiillerinin öznesidir; avlanılacak bir avdır:

toĥta- “bekletmek, istirahat ettirmek”

Ėy müslümānlar n'itip ornıda kõnglüm toĥtasun

Ķılsa her dem cilve ger bir serv-i ĥürī-zād ĥad (FK 126/5)

toĥtat- “bekletmek, istirahat ettirmek”

Ķatliđa kõnglümni toĥtatsam u ger yoķ veh nē sūd

Ķün mēning deķlerni öltürmekke kõngli toĥtamış (FK 282/3)

kõngül bagla-“Güvenme”

Ėski 'ālemđa kõngül köp baglama

Kim müsāfirđa vaĥan bolmas ribāt (FK 295/6)

raĥķās bol- “Oyuncu olmak”

Mihmān bolmaq ėmiş çın öyide

Yār kim kõnglüm boluptur raĥķāş (FK 288/3)

ķaķ- “Urmak kakmak”

Cān kõnglüme melāmet taşları birle ķaķıp

Derd ile endüh mismārını muĥkem ķıldingız (FK 209/2)

zaĥm ol- “Yaralanmak”

Saçıng ĥullābıdın zaĥm oldı kõnglüm nē 'aceb ölse

Ta'accüb ĥılsa bolmas ger ķişi ölse yılan tişlep (FK 51/7)

avla- “Gönül avlamak, bağlanmak, âşık olmak”

Avladıng kõnglüm sorup istep bu nē lutf ėrdi veh

Kim bu ser-gerdān kibi yüz cüst u cüyung şadķası (FK 644/5)

bagla- “Zaptetmek, tutmak (gönül)”

Özge kõngüller ķuşın ėylerge şayd

Bagladı kõnglüm ķuşın ol dām ara (FK 25/5)

Kimi zaman da gönül kuşu pervane olup ışık etrafında döner:

aylan- “Dönmek, dolanmak kuşatmak”

Şu 'le-i ruhsārığa könglüm kuşu aylanadur

Tang emes gül şem 'ığa bülbül eger pervānedür (FK 177/1)

çokuş- “Gömmek (kalbi gömmek, yok etmek)”

Zağlar kūyıda könglümni çokuşup üzdiler

Tumşuğ ermes her biri ağzıda bir perkendīdir (FK 148/3)

çörge- “Ateşte alazlamak, yakmak (gönül)”

Köngülni çörgeği 'ışking velik érür tola kan

Yalında köymiş u kēsseng érür kebāb kızıl (FK 388/3)

yanç- “ufalamak, yumuşatmak (gönlünü)” zulm taşı yanç-; gönül gerdini savur-

Kēlmese kaşr-ı hayātım könglige hoş yançıban

Zulm taşın yağdurup gerdünğa gerdin savuruñ (FK 375/4)

3. Eşya ve maddenin fiillerinin kendi aralarında aktarılması

Bu maddede özellikle empresyonist bir yaklaşımla bütün tabiat hadiselerinden insanın duyularının anlatılmasında yararlanıldığını görürüz. M. Kaplan “Empresyonist (izlenimci) sanatkârlar umumiyetle durgun haldeki duyularını nakletmek istediklerinde, fiile pek az ehemmiyet vermiş, hattâ hemen hiç vermemiş olabilirler.” der; ancak Ali Şir Nevâyî'nin iyi bir empresyonist (izlenimci) özellikle tabiat izlenimciliği ve bunu soyut olayları açıklamak için kullanmasıyla aşağıdaki mısradaki olduğu gibi ayrılık bulutu insan gibi kan ağlar:

Hicrān şehābın yağdurdı kan diseler (FK 240/3)

Aşağıdaki beyitte birinci mısradaki sevgilinin bakışlarının ok gibi olup gönle saplanması yeni dikilen fidana benzetilir ama hemen semeresini görmeyeceğini de bilir; *nihāl tik-* fidan diker dikmez meyve veren ağacı kim görmüş?” yani yeni ekilen fidan hemen meyve vermez, meyve vermesi için zaman gerekir.) ki bu cümle yapısı da ara ara Nevâyî'nin şiirlerinde kullandığı soru tiplerindedir: “kim körmüş ?”

Oķuñ könglümge kirgeç kaşre kanlar aķtı kim körmüş

Nihāl andaķ kim anı tikkeç oķ bolğay şemer peydā (FK 36/2)

Yaşlı bir kişinin kızıl, yeşil kaftan giymek istemesi kurumuş ağaca çiçek, yaprak bağlamak (gibi)dir.

ķuruķ yığaçķa érür bađlamak şükūfe vü berg

ķarı ki istese kēymek kızıl yaşıl hil'at (FK 73/4)

Kül-, örte- fiillerinin özneleri bu eylemleri gerçekleştiremezken Nevayî'de şimşek güler, ah gül yaprağını yakarak küle döndürür.

Berķ külmek birle köydüren kibi cismim hasın

Āh kim kül kıldı ol gül-berg-i handān örteben (FK 505/3)

Ali Şir Nevâyî insana özgü konuşmayı mütekellim olmayan canlılara, kuşlara da yaptırır, sadece konuşmakla kalmaz metin şerhi yaptırır. Bu beyitte Hint adalarında yaşadığı ileri sürülen, gagasında çok sayıda delik olduğu ve rüzgar estiğinde bu deliklerden giren hava ile türlü türlü sesler çıkaran efsanevî kuş

kaknusa mektubunu götüren posta kuşunu (/güvercini) benzetir ve onu mektubu okuyup içeriği gagasından ateş saçarak **şerh** edecekmiş gibi hayal eder.

Nāmem iltür kuş eger maẓmūnin aytıp kılsa şerh

Saçkay ot kaknus kibi miñg çāk olup minkār anğa (FK 9/3)

Zaaf nesne üstünde etki edecek bir isim olmamasına rağmen Nevâyî'de dertleri dağdan daha ağır duruma getirir, bedeni çöpten daha hafif hale getirir, kılış fiilleriyle kullanılır:

ağır it- “Ağır etmek ağırlaştırmak” ; **yüngil kıp-** “Hafifletmek”

Gerçi tağdın ağır etti derd u āzārımnı ẓa'f

Līk hasdın hem yüngil kıldı ten-i zārımnı ẓa'f (FK 318/1)

Eşyanın, maddenin fiilleriyle insan ruhundaki, bedenindeki imgek “eziyet, acı” çekiciyle değişmeleri izlenimci bir görüşle eşleştirir. Bu beyitte altının saflaştırılması için gerekli işlemler insanın acı çekerken geçirdiği aşamaların peş peşe kullanılan zarf-fiillerden (iz-ip > iri-p), isim-fiillerden (köy-gen, tig-gen) yararlanarak fiillerle anlatılmasını görürüz: iz-ip > iri-p, köy-gen sayı hâliş bol = imgek tig-gen sayı, sarğar-sa.

Altun izip irip köygen sayı hâliş bolur

Nè 'aceb sarğarsa yüz téggen sayı émgek mañğa (FK 14/5)

4. Fiilin hareket ve zaman kabiliyetinden de istifade edilerek kısa fiil cümlelerinin kullanımı

Bu kullanımda isimden fiil yapma ekli (-mAK, -mA, -Xş) isim-fiil (-GAN, -Ar, -GUçI), zarf-fiil (-p, -IbAn) ekli fiillerden, kısa fiil cümlelerinde sıklıkla yararlanılmaktadır:

Ol kopup atlanğalı merkeb sarı ser-hoş barıp

Mèn başım açıp, ayağığa koyup yüz, yalbarıp

Öz öyige tüşmekin hem bilmey ölgüm kâşki

Barsa katl èylep mēni cān miñnetidin kutkarıp (FK 58/1, 4)

Hoş turur bir tīre şām-ı hecr èki yār uçraşıp

Tanışıp bir birlerin muhkem kuçuşup yığlaşıp (FK 62/1)

Külüp olturdu vü ilgim çekip yanıda yēr bērdi

Tekellüm başladı her lafzını dürr-i hoş-āb èylep (FK 63/4)

Bir ay firākıda her kün başımğa ot tutaşıp

Kuyaşka şu 'le yētip dūdı yētti kökdin aşıp

Özin Mesīhçe fehmi èyleben uyatka kalıp

Ecel firākıñg ile öltürürde çün öçeşip

Kuyaş demin ala almay, kirip kara yerge

Yıkıldı hūsnde güyā yüzüñg bile talaşıp (64/1, 3-4): 12 fiil, 22 isim, 3 edat.

Aşağıdaki beyitte gerçekten bir çabük-süvar at üstünde hızla hareket etmektedir, 12 kelimenin 5'i fiildir:

Çabüküm tiz sürer tünd semend üzre çıkıp

Mèn songınça yēte alman yügürürde talıkıp (FK 65/1)

5. Renk isimlerinden ve bunlardan elde edilen fiillerle duyuların tavsifi

Ali Şir Nevâyî renklerden duyuların ifadesi için sıklıkla yararlanır. Onda empresyonist bir gözle başta *aķ* ve *ķara* gerek Türkçe gerekse alıntı (tīre, sevād, ciger-gūn, şām-gūn, rūšen, mes'ūd v.b.) kelimelerle, *ķızıl*, *sarığ*, *ķōk* renklerini tatta ırkların renklerinden (Türk, Hindū) bile istifadeyle görme duyusuna hitap eden renk ve duygularla psikolojik hāletin (acı çekme, gönül yaralanması, hüzün, ayrılık, matem, coşma gibi) eylemlerle canlandırılarak tasvirinde ifade vasıtası olarak kullanılır. Mesela:

Bütkenge oħsar dēge-sēn her yan ķızıl tal üzre berg
Her sarıdın peykānlarıñg bu cism-i ħūn-ālūd ara (FK 23/2)

'Ārız u ħālīngni bir dem ķormesem ēy dil-rübā
Ēyledür-min kim ķörünmes ķözūme aķ u ķara (FK 39/1)

Bu beyitte de sevgilinin maddi bir varlık olan siyah beni bir ter damlasında boğulmuştur, *ķevkeb fitnesi tiredir*, diğerk parlak yıldızlar *aħter-i mes'ūddur*.

Ĥoy ķatresidin ġarķ irür ħālīng sevādı veh n'iter
Bir tīre-ķevkeb fitnesi yüz aħter-i mes'ūd ara (FK 23/4)

İrk adlarından yararlandığı aşığıdaki beyitte *ēkki türk-i Ćīn* = iki göz, *Hindū-yı nā-ma 'dūd* = zülftür.

AĆtıñg Ću zülf ol ēkki ķöz her yan ħadeng atmak nē tañg
Kim ķalmıř ēkki türk-i Ćīn Hindū-yı nā-ma 'dūd ara (FK 23/5)

Şu beyitte olduğu gibi renk isimlerinden elde edilen fiiller ruhî değişikliklere bağlı yaşanan rahatsızlıklar için sıklıkla kullanır, böylelikle görme duyusuna hitap eder:

Bāde hecridin aķardı ķözlerim ēy pīr-i deyr *ķöz akar-*
Sındurur-sēn řiřesindin ēylegil āyneķ mañga (FK 14/7)

Ķařıñg her laħza oynatsañg ķararģan ķöz yarur ġūyā *ķöz*
ķarar-

Yañı aynıñg ērür miřķal bu ķözģüniñg cilāsında (FK 11/3)

Ķōngülde ħālidin ol ħať maħabbeti tüşti *turfe dāne*
ķōkert-

Ķiyāh-ı fitne ķōkertür bu turfe dāne mañga (FK 17/5)

Bu beyitte soyut bir kavram olan fitne bitkisinin, gönülde soyut bir kavram *muhabbet* tohumunu yeşertmesi *ķōkert-* fiiliyle renklerden de yararlanılarak anlatılır:

Saręarıp ķaldım ħavādiř ķācięa ħicrān ķüni
Bir sarığ ķuř dek ki ķündüz ķalģay ol ķuřlar ara (FK 40/5)

Ayrılıktan hastalanmak renkle tasvir edilir ki verem hastalığına yakalanmak hastalıkta rengin sarıya dönmesi sebebiyle *sarığ aęriķ bol-* olarak adlandırılır.

Yine FK 40. gazelde akşam ile sabah insana özgü bir davranış olarak renklerden istifadeyle matem tutar, matemde yapılan eylemleri gerçekleştirir, saçlarını dağıtır, yüz yırtarlar; akabinde dert de ölü gömer:

Şām ile şubḥ er sarıġ aġrık ėmesler pes nēdir

Tün saçın yayıp kuyaş yırtıp yüzün tutmaq 'azā

Derd tofrakka nihān kıldı Nevāyī cismini (FK 40/6-7a)

Ayrıca gerçekleştiğinde renkle ilgili aydınlanma ve kararına da ortaya çıkan eylemlere tavsiflerinde yer verir. İzlenen bir tabiat hadisesinin örnek verilerek 'ömr çerāġının kısılalığının anlatıldığı bu beyitte şimşek çakar, hareket eder ve arkasından hemen karanlık olur. Ancak fiil çatısındaki edilgenliğe de dikkat etmek gerekir: Çakan diğer bir deyişle fiili gerçekleştiren şimşek fail değildir, şimşegin çakılması sağlanır, fail Yaratıcıdır veya n/l nöbetleşmesiyle dönüşlülük fonksiyonunda kendi kendine çakmak da düşünmek mümkündür:

Berķ her dem çakılıp ėşnegeç oķ tīre bolur

Ya 'nī uş mundın alıng 'ömr çerāġıġa ġisāb (FK44/2)

Bedenin yüzün kuruyup sararmış yapraklı bir dala benzetildiği beyitte kuru-, sarġar- bitkiye ait fiillerken beden ve yüz için kullanılmıştır.

Yüz ü cismimdür sarıġ bergī kuruġan şāḥ üze

Şāḥ u bergī kim kurup sarġarsa kim körmiş devā (FK 40/2)

Ali Şir Nevāyī adeta insanların ruhi deġişimleri, olgularını tabiattaki varlıklarda gözlemler. Tabiat insanın ruh hallerini aksi gibidir belki de başka bir ifadeyle tabiattaki her olguyu insan davranışlarıyla yaşar, yaşatır. Güneş bazan kızarır bazan da sararır. Allah'ın tezahürü, cemalinin perteviyle aydınlanmış yaratılış bağında (cihanda) bu sıfatta yüz bin gül-i rānā bulunur:

Kuyaşka geh kızarmak gāḥ sarġarmak ėrür andın

Ki şun 'ung bāġıda bar ol şıfat yüz miġ gül-i ra 'nā (GS 2/5)

SONUÇ

Ali Şir Nevāyī Dünya edebiyatında eserlerinde ortalama 26000 kelime kullanan ender şahıslardan biridir. Bu söz varlığının kullanımında Türkçenin bütün nazik ve ince yollarını, deyimleri, ata sözlerini, isimleri, fiilleri farklı anlamlarla ve biçimlerde, farklı söz dizimi kurgularında kullanma becerisine sahiptir. Özellikle aruzla yazılan şiirlerinde vezin zaruretiyle tekrara da düşmeden anlam doğrultusunda uygun kelime seçimi onun ileri sürdüğü "söz harmanının emini" iddiasının ispatıdır.

Bu çalışmada *Fevāyidü'l-Kiber* divanından hareketle üslubunda fiillerin kullanımı üzerinde duruldu. Üslupta fiillerin incelenmesinde Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın metodundan hareket edildi ve Ali Şir Nevāyī'nin fiilleri kullanımında şu özellikler tespit edildi:

1. Manevî, gözle görülmez, gizli varlıklara, maddî, müşahhas, görülen varlıkların hareketlerini yaptırılmaktadır.
2. Maddî, görülen varlıkları, manevî, gizli hareketlere sürüklemektedir.
3. Eşya ve maddenin fiillerini kendi aralarında aktarmaktadır.

4. Fiilin hareket ve zaman kabiliyetinden istifade eder; şiirlerinde isimden fiil yapma ekli (-mAK, -mA, -Xş) isim-fiil (-GAn, -Ar, -Guçl ...), zarf-fiil (-p, -IbAn ...) ekli fiillere, kısa fiil cümlelerine sıklıkla yer vermektedir.

5. Renk isimlerinden ve bunlardan elde edilen fiillerden duyuların tavsifinde yararlanmaktadır.

Ali Şir Nevâyî'nin fiilere verdiği ehemmiyet onun dünyayı hareket halinde kavradığını ortaya koymaktadır. Empresyonistlerin dünyayı statik şekilde kavradıkları ileri sürülse de Ali Şir Nevâyî'nin farklılığı burada ortaya çıkar, O Dünya'yı hem statik hem de hareket halinde tasavvur etmektedir.

KAYNAKÇA:

Barutçu Özönder F.S. (1999), Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi, *In Türk Gramerinin Sorunları II* (pp. 56-64). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Doğan, N., (2022), Türkçede İletişim Fiilleri: Fiillerin Sınıflandırılmasında Hibrit Yaklaşım *ODÜSOBİAD* 12 (3), 2441- 2466

Düzgün, Uğur (2018), *Ali Şir Nevâyî'nin İlk Divanı ile Son Divanının Karşılaştırmalı Söz Varlığı -Fiil -*, Danışman: Prof. Dr. İ. Gülsel Sev, T.C. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Bolu.

Erdal, M. (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Leiden-Boston: E. J. Brill.

Erdem, M. (2007), Oğuz Grubu Lehçelerinde İletişim Fiilleri. *MTAD*, 4(2), 94-103.

Erdem, M. (2016), Türkçede Fiiller ve Sınıflandırma Sorunları, *Turkish Studies*, 11(20), 185-200.

FK, Kaya, Önal (1996), *Ali Şir Nevayi Fevayidü'l-Kiber*, Ankara: Türk Dil Kurumu.

Hacıeminoğlu, N. (1991), *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kurukaya, Onur (2024), Muhâkemetü'l-Lügateyn'deki Yüz Fiilin Kılınış Özellikleri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(37), 259-273.

Kut, Günay (2003), *Ali Şir Nevayi Garaibü's-Sıgar: İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu.

ML, Barutçu, Özönder (1996), *'Ali Şir Nevayi Muhâkemetü'l- Lügateyn İki Dilin Muhakemesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sadikov, Kasımcan (2017), *Alişir Nevâyî, Muhâkemetü'l-Lügateyn*, Taşkent: Akademnashr.

Soydan, S. ve Saz, M. (2019), Lisânü't-Tayr'da İletişim Fiilleri, *Turkish Studies*, 14(2), 855-878.

Tulum, Mehmet Mâhur (1997), *Özbekçe'de Tasvir Yardımcı Fiilleri*, İst. Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, Doktora tezi, Danışman: Prof. Dr. Kemal Eraslan, İstanbul.

MUNDARIJA

<i>Sirojiddinov Shuhrat</i>	O'zbek tili – xalqaro maydonda!	
I SHO‘BA. O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI VA TILSHUNOSLIKNING NAZARIY MASALALARI		
<i>Ashirboyev Samixon</i>	O'zbek adabiy tilining tayanch dialektini belgilash yo'lida	6
<i>Hakimova Muhayyo, Rahmatova Feruza</i>	O'zbek tilida kognitiv metonimiya	11
<i>Juraqobilova Xamida</i>	She'riy asarlarda kognitiv metaforalar shakllanishida lingvomadaniy omillarning ta'siri	17
<i>Mustafayev Fizuli</i>	Kino dilində söz birləşməsi və qoşa sözlər haqqında	24
<i>Jabborov Baxrom, Sharipova Sarvinoz, Istamova Shohista.</i>	O'zbek iboralarining milliy mentalitetni ifodalashdagi o'rni	32
<i>Turdiboyev Tohir</i>	Yordamchi so'zlar masalasiga doir ayrim qarashlar	37
<i>Abjalova Manzura</i>	Hozirgi o'zbek tili leksik sathiga doir ba'zi masalalar	42
<i>Sheronov Boyirboy</i>	Sintaktik sathda mazmuniy-shakliy nomutanosiblik haqida	50
<i>Madjidova Dilorom</i>	Современные методы и проблемы прикладного языкознания	54
<i>Tolipova Dildora</i>	Лакуны в узбекских письменных литературных источниках и проблемы их перевода	59
<i>Elova Dilrabo</i>	O'zbek tilshunosligida uslubiy xoslanishni farqlash xususidagi qarashlar	67
<i>Abdullayev Jumanazar</i>	Yangi O'zbekistonning mumtoz tilshunoslik merosi, zamonaviy lingvistik qadriyati	73
<i>Israilova Saodat</i>	Turk va o'zbek tillarida rang bildiruvchi leksemalar semantikasi	84
<i>Kasimova Ziyoda</i>	Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanidagi frazeologik birliklarning badiiy-uslubiy tahlili	88
<i>Baxodirova Shaxlo</i>	Lakuna va realiya munosabati	92

<i>Hakimov Dilshod</i>	“Biz” va “o‘z” olmoshlarining o‘zbek tilidagi funksional maqomi: struktur-semantik tahlil	98
<i>Kurbanbayev Otabek, Qodirberganova Dilnura</i>	O‘tkir Hoshimov asarlarida so‘z birikmasining turlari O‘tkir Hoshimov asarlarida so‘z birikmasining turlari	107
<i>Allaquliyeva Qunduz</i>	Ixtionimlarning lingvistik va ekstralingvistik omillar asosida yangi ma’no ifodalashi	113
<i>Isoqulova Qunduz</i>	So‘z-gaplarning noverbal vositalar bilan ifodalanishi	117
<i>Ismayilli Ayshen</i>	Sintaktik yolla yaranan mikrotoponimlar xulasə	122
<i>Davronova Zarnigor</i>	Sadriddin Ayniyning “Sudxo‘rning o‘limi” qissasidagi antroponimlarining kognitiv-semantik tahlili	132
<i>Muzaffarova Zarrina</i>	Metonimiyaning konseptual modellari	136
<i>Yusupova Aziza</i>	Metaforaning she’riy matnlarda aks etishi	140
<i>Mamarasulova Maftuna</i>	Fonosemantik g‘oyalarning rivojlanish bosqichlari	146
<i>Abdurasulova Dilnoza</i>	Ayollar nutqida konnotatsiya va murojaat birliklarining pragmatik xususiyatlari	151
<i>Soqiyeva Shirin</i>	Tilshunoslikda konseptni o‘rganishda til va madaniyatning o‘rni	157
<i>Abruyeva Zaxro</i>	O‘zbek tilidagi murojaat shakllarining konseptual tuzilishi	160
<i>Bovmanova Bashorat</i>	O‘zbek tilida halollik tushunchasining leksik-semantik ifodalanishi	164
<i>Jumaniyozova Charos</i>	Hajm-o‘lchov bildiruvchi sifatlarning nisbiylik xususiyati	168
<i>Xayrullayeva Ra’no</i>	Kichraytirish qo‘shimchalarining nutqdagi ahamiyati	172
<i>Tursunova Sojidxon</i>	“Fayzining amakisi” hikoyasidagi nutqiy akt vositasida ifodalangan ironiyalar tahlili	177

<i>Utegenova O'g'iloy</i>	Badiiy asarlarda tasviriy ifodalar	181
<i>Maxmudova Matluba</i>	Qaratqich kelishigi semantikasiga doir ayrim mulohazalar	185
<i>Xolmamatova Sarvinozxon</i>	Konnotatsiya va konnotativ birliklarning o'rganilganlik darajasi hamda turlari	191
<i>Turg'unboyeva Dilnoza</i>	Zamonaviy tilshunoslikda miqdor kategoriyasining o'rni	199
<i>O'ralova Nargiza</i>	Parsellyatsiya va metaforaning o'zaro aloqadorligi	204
<i>Jabborova Aziza</i>	O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqidagi evfemizmlarning morfologik tahlili	209
<i>Odilova Dilobar</i>	Jahon tilshunosligida o'xshatishlarning ilmiy tadqiqi	214
<i>Nazarov Qobilbek</i>	Turli tizimdagi tillarda soma komponentli maqollarning tasniflanishi	218
<i>Mullaboyeva Shirin</i>	Til, estetik tafakkur va didning paremiologik birliklarda ifodalanishi	226
<i>G'aybullayev Erkinjon</i>	O'zbek madaniyatini ifoda etishda lakunalarning roli: Cho'lpon asarlari misolida	230
<i>Oripova Mavluda</i>	Sinestezik metaforalarning lingvomadaniy xarakteri:sinestezik metafora va milliy o'ziga xoslik	240
<i>Otaxonova Sohiba</i>	Antroponimlarning internet va yangi media makonidagi o'rni	245
<i>Shodmonaliyeva Yulduz</i>	Modallik bilan tasdiq-inkor kategoriyasining o'zaro munosabati	250
<i>Sobirova Maftuna</i>	Konchilik terminotizimi va uning o'zbek leksik tizimidagi o'rni	256
<i>Umarova Shahzoda</i>	O'zbek tilshunosligining kombinator lingvistikaning shakllanishidagi o'rni	260
<i>Turg'unova Maftuna</i>	Til taraqqiyotida kognitiv tilshunoslikning o'rni	270
<i>Muratova Nafisa</i>	Tilak va tabrik nutqiy aktida ekstralingvistik	274

	vositalarning o'rni	
<i>Murotov Hamro</i>	Reklama matnlarining tasnifi	280
<i>Normuminov Laziz</i>	Qo'chqor Norqobil hikoyalarida xalqona so'zlashuv, ibora va maqollarning qo'llanishi	285
II SHO'BA. AMALIY TILSHUNOSLIK VA LINGVODIDAKTIKA MUAMMOLARI.		
<i>Xolmanova Zulxumor</i>	Tilning ma'lumotlarni saqlash va yetkazish funksiyasi	289
<i>Qurbonova Munavvara</i>	Ontolingvistika va pragmalolingvistika munosabatida deyktik birliklarning o'rni	297
<i>Ruzibayeva Nigoraxon</i>	Psychological needs in the language classroom	303
<i>Abdurahmonova Muqaddas</i>	Ментальные омонимы в когнитивной лингвистике	308
<i>Umurzoqova Marhabo</i>	Badiiy matnda ayol lisoniy shaxs tiplari xususida	317
<i>Abjalova Manzura</i>	O'zbek tili multikorpusi – zamonaviy ta'limiy tizim	321
<i>Ruzmetova Novval</i>	Роль узбекских народных традиций в социокультурном развитии студентов	326
<i>G'ulomova Nargiza</i>	Alisher Navoiy mualliflik korpusini yaratishda statistik ma'lumotlarning muhimligi	335
<i>Dedaxanova Muazzam</i>	Lingvistik ekspertizaning yuzaga kelishi va shakllanish tarixi	344
<i>Shamsiyeva Manzura</i>	Animatsion filmlarning aksiolingvistik jihatlari	347
<i>Xudaykulova Shaxnoza</i>	O'zbek tili diskursida global qadriyatlarining aksiolingvistik integratsiyasi	353
<i>Ibragimova Sayyora</i>	Псевдонимы узбекских и русских писательниц: генезис, семантика и когнитивные особенности	357
<i>Tilyabayev Kamil</i>	Благодарные: из эмоционального опыта	361

	изучения узбекского языка как второго	
<i>Alimardanov Elyor</i>	Xorazm dialektal zonasining qipchoq shevali areallari	369
<i>Bozorova Sabohat</i>	Gazeta tili va publitsistik janrlarning lingvostilistik xususiyatlari	372
<i>Abduvoxidova Mavzuna</i>	Обучение грамматике в условиях коммуникативного подхода	377
<i>Mamadayupova Vasila</i>	Katta yoshdagilarning xorijiy til o'rganishi	381
<i>Azizova Feruza</i>	Raqamli texnologiyalarning til evolyutsiyasiga ta'siri: XXI asrda yozma va og'zaki muloqotning transformatsiyasi	385
<i>Abdullayeva Roxila</i>	Xarakter ifodalovchi birliklarning freym tahlili	389
<i>Yusupova Shahzoda</i>	Suggestiv nutq ta'sirchanligini oshirishda sifatlarning o'rni	393
<i>Mamirova Xayriniso</i>	Ko'p ma'noli so'zlarni qayta ishlashning gibridd modellari	398
<i>Nabiyeva Parvina</i>	Assotsiativ tezaurus: til tasviri va inson ongining modellashtirilishi	405
<i>O'rinova Zarifa</i>	Iqtiboslarning intertekstual tezaurusda aks etishi	410
<i>Rayimjonova Matluba</i>	Rauf Parfi she'riyati leksikasini chastotali lug'at asosida tadqiq qilish muammolari va yechimlari	414
<i>Turobova Nargiza</i>	Ulug'bek Hamdam ijodining lingvopragmatik tahlilida presuppozitsiya	418
<i>Abdullajonova Madina</i>	"Fiziologik xatolar"ni disgrafiyadan farqlash masalasi	424
<i>Pulatova Umriniso</i>	Yoshlar slengining ayrim o'ziga xos hududiy xususiyatlari	428
<i>Imomova Ismigul</i>	Dramatik matnlarda qo'llanilgan barqaror birikmalar va maqollarning intertekstual ohang va mazmunini boyitishdagi roli	435
<i>Arolova Nafisa</i>	Til o'zlashtirishda leksik portlash hodisasi	440
<i>Tursunboyeva Fayiza</i>	Korpus lingvistikasining diniy matnlardagi o'rni	443

<i>Amrullayeva Mohinur</i>	O'zbek tilidagi ayrim fe'l-atvor frazemalarining semantik tasnifi va uslubiy xususiyatlari	450
<i>Mirnosirova Dilbar</i>	Bolalar verbal assotsiatsiyalarining ayrim sintaktik xususiyatlari	454
<i>Aminova Zilola</i>	Darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'zga tili o'quvchilarning nutqini o'stirish	462
<i>Muratova Ademi</i>	Multilingualism and bilingualism in turkic-speaking countries: contemporary challenges and development prospects	466
<i>Umurzakova Zuxraxon</i>	Ona tili darslarida interaktiv raqamli resurslarni tatbiq etishning didaktik qulayligi	472
<i>Maxmudjonova Nargizaxon</i>	Tilshunoslarga bog'lab berilgan tomorqa...	477
III SHO'BA. MADANIYATLARARO MULOQOT VA O'ZBEK TILI TARAQQIYOTI		
<i>Uluqov Nosirjon, Solixodjayeva Xavasxon</i>	O'zbek sayillari va ayrim turk bayramlarining etnolingvistik hamda lingvokulturologik tahlili	481
<i>Mirzodjanova Malika</i>	Сравнительный семантический анализ употребления английских “over”, “above” и их таджикских эквивалентов	489
<i>Komilova Gavharoy</i>	Nutq tadqiqida yangi yondashuvlar	484
<i>Pulatova Zamira</i>	Роль межкультурной коммуникации в процессе изучения языков	497
<i>Moldokulova Elina</i>	Сохранение узбекской культурной идентичности через язык и традиционный костюм в эпоху глобализации	501
<i>Yo'ldoshxonov Javohirbek</i>	Микротопонимы как ономастическая реалия: сравнительный анализ ташкента и лондона	505
<i>Abduqodirova Zebo</i>	The role of lingvocultural competence in the translation of specialized ecological texts. (English and Uzbek languages)	509

<i>Otamirzayeva Sug'diyona</i>	Teaching legal english in uzbek context: challenges of terminology	514
<i>Sayfiyeva Komila</i>	Fitonim komponentli o'zbek va ingliz maqollarining madaniyatlararo qiyosiy tadqiqi	521
<i>Madjidova Maftuna</i>	Лингвосоматические единицы которые характерные для арабской культуры	529
<i>Xasanova Sohijamol</i>	Ingliz va o'zbek tillarida "yaxshilik" va "yomonlik" kategoriyalarining lingvokulturologik tahlili	534
<i>Lafasova Mavjuda</i>	Xorij tilshunosligida o'xshatishlar tadqiqi	539
<i>Olimova Mushtariybonu</i>	O'zbek va ingliz xalq maqollaridagi "omad" va "omadsizlik" konseptlarining qiyosiy tahlili	544
IV SHO'BA. O'ZBEK TILINING XORIJDA O'QITILISHI VA O'ZARO HAMKORLIK MASALALARI		
<i>Akalin Ahmet</i>	<i>Kültür Taşıyıcısı Olarak Özbek Dilinin Diplomatik Fonksiyonu</i>	549
<i>Rahmonqulov Abdunazar</i>	O'zbek va tojik tillari interferensiyasi haqida	555
<i>Rafibayeva Nasiba, Mingboyeva Oypari</i>	Лингвистика и страноведческий аспект в преподавании иностранного языка	559
<i>Xakimova Mavzunadjon</i>	Лингвистическое табу и стратегия эвфемизации в таджикском и английском языках	563
<i>Musurmankulova Shaxribon</i>	Turk tiliga xos ayrim frazemalar tahlili	569
<i>Xodjayeva Mashhura</i>	Влияние глобализационных тенденций на методику обучения иностранным языкам	576
<i>Erkaboyeva Havojon</i>	Translation studies and the internationalization of the uzbek language	581

<i>Axmedova Niluzar</i>	Emotsional leksikaning semantik-pragmatik talqini: ingliz va o'zbek tillari misolida	584
V SHO'BA. TIL TARIXI VA TURKIY TILLAR TADQIQOTLARI		
<i>Seyhan Tanju</i>	Ali Şir Nevâyî ve Üslubunda Fiillerin Yeri	589
<i>Abdushukurov Baxtiyor</i>	O'zbek tilining tarixiy takomili va buguni	604
<i>Rahimi Farhad</i>	Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Yanlışıları Üzerine	611
<i>Jafarzade Vahide</i>	Mustafa Zəririn “Siyərün-nəbi” əsəri haqqında bəzi qeydlər	640
<i>Muhammadiyahva Dilafró 'z</i>	“Boburnoma” parallel korpusini yaratishdagi tarjima tamoyillari	650
<i>Bo'ronov Anvar</i>	Poloves-qipchoq tillari maishiy leksikasi milliy identifikatsiyalash mezoni sifatida	657
<i>Xo'janiyazova Shahnoza</i>	Alisher Navoiyning “Sab' ai sayyor” asaridagi idish-tovoq nomlarining leksik-semantik xususiyatlari	665
<i>Xolmurodova Mushtariy</i>	“Nasoyim ul-muhabbat” asaridagi tibbiy terminlar tahlili	670
<i>Mirzayeva Ulker</i>	Yunan mənəbələrində işlənən Azərbaycan antroponimlərinin leksik-semantik təhlili	676
<i>Babazade Rahshane</i>	Mustafa Zəririn “Yüz hədis və yüz hekayə” əsərində zərflər	684
<i>Yodgorov Hamid</i>	“Qo'noq” umumturkiy leksemasining etimologiyasi	697
<i>O'razova Iqbol</i>	Frazemalar kognitiv semantikaning o'rganish obykti sifatida	701
<i>Azizzade Turkan</i>	R.O.Şor Yafəs-türk dil əlaqələri haqqında	705
<i>Saygin Muhterem</i>	Klasik Türk Edebiyatının Doğu Sahasında Sevgili İçin Kullanılan Bir İfade Körke Bay (Körkke Bay,	711

	Görge Bay)	
<i>Hamishog‘lu Meryem</i>	Türkçenin İlk Sözlüğü Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Özbek Türkçesine Bitki Adları	718
<i>Bakirov Qudratillo</i>	Turkiy dunyoda vaqt tushunchasi va uning o‘rganilishi	734
<i>Sattorova Shahnoza</i>	O‘zbek va turk tillarida bir xil etimologiyaga ega o‘simlik nomlarining qiyosiy tahlili	739
<i>Maqsudova Feruza</i>	Muqaddas qadamjo nomlari – onomastika sohasining o‘rganish obyekti sifatida	745
<i>Azizova Nilufar</i>	“Devonu lug‘otit turk”dagi o‘z qatlamga oid ijtimoiy munosabat semali leksemalar	750
<i>O‘tkirbek Muhammad Sobir</i>	Arba’in she’rlarda “hayit” so‘zining lingvopoetik timsollari	756
<i>Siddiqova Naimaxon</i>	Eskirgan so‘zlarning eskirmagan ma’nolari	760
<i>Qasimova Sema</i>	“Kitabi-Dədə Qorqud” matnlərində qadin-kishi müraciət formalarinin üslubi, linqvistik və psixolinqvistik tahlili	766
<i>Turdiyeva Roza</i>	O‘zbek, qoraqalpoq va ingliz tillaridagi maqollarda zoonimlarning umumiy va milliy xususiyatlari	774